prins Willemstr ong.

Ter Navolging

De Scheveningse begraafplaats
aan de Duinstraat/hoek Prins Willemstraat

"Exuviae jaceant putres procul urbe nocebant
qui nemini prudens noceam ne mortuus opto"

Gemeente Den Haag
Dienst Ruimtelijke en
Economische Ontwikkeling
Monumentenzorg
Postbus 29734
2502 LS Den Haag

Beknopt de geschiedenis van Ter Navolging

In de loop van de 18e eeuw gingen er steeds meer stemmen op om, uit hygiënische redenen, buiten de bebouwde kom van de gemeente een begraafplaats aan te leggen. In verband hiermee publiceerde de Raad van de Nassause Domeinen, de Zwitser Mr. Abraham Perrenot, een geschrift tegen het begraven binnen de bebouwde kom. Dit was getiteld: Over de begrafenissen binnen Steden en Kerken.

Nadat hij zich in 1774 in Den Haag had gevestigd, dient hij in 1777 bij de gecommitteerde Raden van Holland een request in, inhoudende het verzoek om in de zogenoemde Grafelijksduinen een particuliere begraafplaats te mogen aanleggen. Reeds op 14 november 1777 beschikten Gecommitteerde Raden gunstig op dit verzoek en hij krijgt de beschikking over "een stukje grond uit de Graaffelijks wildernisse, groot in het geheel 9 vierkante roeden, gelegen 130 voeten Westwaarts van de Scheveningse weg en 415 roeden van het dorp". De jaarlijkse erfpacht bedroeg 3 schellingen per roede.

In de "'Graavenhaagsche Courant" van 21 april 1778 lezen wij, dat het terrein voor de begraafplaats geschikt werd gemaakt. Om het onderstuiven tegen te gaan, werd het terrein door een muur omgeven van 9 voet hoog. Aan de oostzijde grenzend aan de Scheveningse weg werd een poort gebouwd met de woorden: "In de hoop van Navolging". Voorlopig werden 15 kelders gemetseld.

De begrafenisrechten bedroegen voor een volwassene f 25,- en voor een kind f 23,10. Uit deze gelden werden de onderhoudskosten van de begraafplaats bestreden.

Op 11 mei 1780 werd in grafkelder nr. 10 als eerste een kind begraven: Johanna Isabella Adelaïde Singendonck. Vier jaar later werd bovengenoemde Perrenot bijgezet, met een latijns grafschrift dat hij reeds bij leven had laten aanbrengen:
"Exuviae jaceant putrus procul urbe nocebant qui nemini prudens noceam ne mortuus opto".

Dit luidt in het Nederlands:
"Mijn rottende overblijfselen moeten verre van de stad liggen; daar ik levend vermeed iemand te benadelen, wens ik zulks ook niet na mijn dood te doen".
De oude steen is nu vervangen door een muursteen met dezelfde tekst.

Op 22 januari 1795 werd het reglement van de begraafplaats door 't Hoff van Holland goedgekeurd. Het toezicht van de begraafplaats berustte bij vier directeuren, waarvan er twee in Den Haag moesten wonen.

Toen de begraafplaats in 1792 te klein werd, stelden Gecommitteerden, op verzoek van het bestuur, onder dezelfde voorwaarden als in 1777 een stuk grond ter beschikking van de 47 1/2 roeden. Hierdoor werd het aantal grafkelders, dat aanvankelijk 30 bedroeg, uitgebreid met 72. Voorts werd om het ommuurde gedeelte een pad aangelegd dat met houtgewas werd afgezet.

In de twee hoeken van de ommuring zijn naar binnen twee vertrekken gebouwd, één voor het bewaren van gereedschap en één als ontvangstruimte. In het midden tussen de twee gebouwtjes is het toegangshek tot de begraafplaats.

Tot de bekendste personen die hier begraven liggen, behoren Pieter Pauwels 1796, Elisabeth Wolff 1804, Agatha Deken 1804 en Groen van Prinsterer 1876.

Scheveningen en Ter Navolging

De openbare mening over het begraven in en rond de kerken was in de achttiende eeuw aan het veranderen. Zowel in Nederland als in de rest van Europa werd er al stelling genomen tegen deze ergerlijke toestanden. Prof. Kluit en de Leidse hoogleraar J. le Francq van Berkley protesteerden tegen de open grafkelders tijdens de zondagen in de kerk, vooral in de zomer. Op het kerkhof rond de kerk, meestal in het centrum van dorp of stad gelegen, was onder andere een openbare speelplaats voor kinderen. De was werd er te drogen gelegd en honden liepen vrij rond de graven. In 1820 werd in Scheveningen, op verzoek van het kerkbestuur, door Burgemeesteren van Den Haag het volgende gepubliceerd:

> "Aan allen en iegenlijk wordt verboden het kerkhof te Scheveningen te gebruiken tot het boenen en schrobben van meubelen, huisraad of eenige andere goederen hoegenaamd, tot het bleeken van linnens of andere goederen; tot het weiden van geiten of andere dieren; tot het bergen van vuilnis of eenige goederen van welke aard ook; tot het droogen van visch, 't zij op het kerkhof zelve, 't zij aan de muren of deuren van het zelve of van de kerk; tot het uitoefenen van spelen; en generalijk tot alles, wat tot een der voorzeide misbruiken zoude kunnen gebragt worden; - wordende alsmede verboden over de muren van het kerkhof te klimmen, of de deuren van hetzelve te openen om op het kerkhof te komen. Die zig aan eene der voorgemelde daden schuldig maakt zal gestraft worden met een boete van een dag gevangenis

behoudens zoodanige straf als bij de algemeene wetten tegen het schenden eens anders eigendom zijn gestatuteerd".

Dit gedeelte spreekt voor zichzelf. Het kerkhof wat zich rond de kerk bevond strekte zich zelfs uit tot het zogenaamde molenslop en waar vroeger de Sierkan was in de Keizerstraat. Sinds 1830 wordt hier niet meer begraven en buiten enige stenen in de kerk zijn er geen herinneringen meer. De oeroude christelijke wens om rond of, indien financieel mogelijk, in de kerk te worden begraven, - plaatsen onder het altaar waren meestal voor de geestelijkheid - vindt zijn oorsprong uit teksten uit de Openbaringen van Johannes waar geschreven wordt over de zielen die onder het altaar wachten.
(Openbaring 6:9 - 11).

De naam Ter Navolging betekent: dat dit als voorbeeld werd gesteld voor heel Holland.

Een groot medestander van Perrenot was Ds. Joh. van Spaan. Veel kritiek zal hij hebben ontvangen, daar hij als gevoelswaarde om en/of bij de kerk begraven te worden, als geestelijke ondermijnde en tevens door zijn aktie de kerken een bron van inkomsten ontnam.

Dit zelfde zien wij bij de opkomst van crematie, waarop vooral van kerkelijke zijde veel kritiek is. De wederopstandingsgedachte wordt door velen geweld aangedaan.

Ter navolging moet worden gezien als een der eerste begraafplaatsen van Nederland. De directie werd al spoedig overgedragen aan vier directeuren, wiens verrichtingen werden omschreven in een op 22 januari 1795 door het Hof van Holland goedgekeurd reglement.

Verdere pogingen tot het uitbreiden van de begraafplaats stuitte op verzet van de gemeente Den Haag, omdat vlakbij de begraafplaats bebouwing was en om de inmiddels eigen begraafplaats van de gemeente geen geweld aan te doen.

In 1978 werd toestemming tot aanleg van een urnentuin en de aanleg van een verstrooiingsveld voor gecremeerde stoffelijke resten buiten de muur van de begraafplaats verkregen.

Boven de poort, die de begraafplaats afsluit van een grasvlakte op een duintop, staat een blok natuursteen met daarin gebeiteld "Ter Navolging" welke bekroond wordt met een gebeeldhouwde zandstenen urn. Het smeedijzeren hek in deze poort, Louis XIV-stijl, is voorzien van ornamenten als de zandloper met de vleugels (de tijd die wegvliegt), een omgekeerde brandende toorts e.d. Op de muren zien wij ook tweemaal gekruiste zeisen en een staartbijtende slang. (Dood en oneindigheid symboliserend).

Bij het betreden van de begraafplaats ziet u een vlakke vloer waaronder zich de honderdtwee grafkelders bevinden met de muur erlangs, waardoor het op een kerk lijkt zonder dag. Het doet nú wat oneerbiedig aan om over deze zerken te lopen, maar in 1777 bij de aanleg van de begraafplaats, had men ten opzichte hiervan geen idee van tuinarchitectuur, men heeft de kerkvloer nagemaakt. We zien dit ook op andere begraafplaatsen, b.v. Oud Eik en Duinen, zo heeft dit dus zijn eigen stijl.

De twee lokalen - in 1977 geheel gerestaureerd - die in de muur zijn gebouwd, hebben als bestemming wachtlokaal en als bergplaats voor materiaal. In het wachtlokaal zal te zijner tijd een herdenkingsboek komen, waarin de namen van ieder die hier begraven, begraven is geweest, of waarvan de as

hier is verstrooid, zal worden vermeld.

De middelen tot restauratie van deze zeker 30 jaar verwaarloosde begraafplaats moeten komen uit de verkoop van de ontruimde grafkelders die nu worden voorzien van een Labrador granieten zerk, waarvoor nimmer onderhoud nodig zal zijn en de zeewind met een hoog zoutgehalte kan trotseren. Deze plaats is nu een oase van rust op één van de drukste punten van Scheveningen, waar het recreatief en meditatief goed toeven is. Er is ook ruimte gemaakt voor een gedachtenisveld met stamrozen waarop de naam vermeld kan worden voor ieder die iemand wil herdenken waar geen graf voor is. (Velen die zijn gecremeerd en waarvan de as is verstrooid.) De inkomsten hieruit, moeten de toekomst veilig stellen om dit blijvend te kunnen onderhouden en als monument te bewaren.

Bekende namen komt men tegen in de boeken en op de zerken, zoals van Mr. Jacob Karwiel Reigersman, Thesaurier van Prins Willem V, Saraber, Dijkmeester, Ten Hove, Jacob Mossel, Jonkheer Menno van Coehoorn afstammeling van de bekende Baron van Coehoorn, Scheurleer en Duymaer van Twist, Johan Gerard van Oldebarneveldt, genoemd Tulling, die als officier het bevel voerde van de franse troepen in Den Haag toen Napoleon's rijk instortte.

Een herdenkingssteen, geplaatst in 1895 in de muur ter herinnering aan de op deze begraafplaats begraven Betje Wolff en Aagje Deken, die helaas in 1852 in een verzamelgraf werden herbegraven. Een groot monument, geschonken door de christelijke bond van onderwijzers, herdenkt de in grafkelder nr. 17 begraven staatsman Groen van Prinsterer en zijn vrouw.

Wij hopen de meest waardevolle stenen aan de binnenkant van de muur te bewaren voor het nageslacht.

Op deze wijze hopen wij een bijdrage te leveren tot het behoud van een stukje cultuur, waarop andere begraafplaatsen ook bedacht moeten zijn, nu een ontwerpwet op de lijkbezorging de overheid het recht zal geven deze begraafplaatsen te sluiten en te ontruimen.

Voordat u de begraafplaats verlaat, gaarne aandacht voor een steen, bewaard gebleven en geplaatst tegen de buitenkant van de muur, waarin het wapen van Scheveningen is gebeiteld met de drie gekroonde haringen en de navolgende tekst:

"Hier ligt het sterflijk deel eens grijsaards, wiens voyagie
Langdurig is geweest op d'aardse pelgrimagie;
Die doctors, chirurgijs tragte in dien togt t' ontvlien
En in hun handen zig, doch zelde heeft gezien."

Als reactie op de vele graven met de woorden "Rust zacht", heeft Baron de Huybert, voorwaar een humorist, de tekst "Waakt Huybert" op zijn grafzerk laten beitelen. Dus toch, glimlachend afscheid nemen van deze begraafplaats.

Informatie en sleuteladres van "Ter Navolging":
Begrafenisonderneming 't Statenhuys
Statenlaan 78
2582 GR 's-Gravenhage
070- 351.44.51.

Stilleven in Steen

Stilleven in Steen is een boek geschreven door W.P.R.A. Cappers en het betreft een nieuwe kijk op de geschiedenis van de begraafplaats Oud Eik en Duinen te 's-Gravenhage.

Oud Eik en Duinen heeft een lange geschiedenis, die begint rond 1235, wanneer Graaf Floris IV van Holland bij een toernooi in Noord-Frankrijk sterft en er als bijdrage aan zijn zieleheil een kapel wordt gesticht in het gehucht Eik en Duinen.

In Stilleven in Steen toont de auteur aan de hand van de historie van deze begraafplaats, hoe er door de eeuwen heen over de dood werd gedacht en hoe de maatschappelijke ontwikkelingen daarin weerspiegeld worden.

Stilleven in Steen is gebonden en heeft een formaat van 16 x 14 cm. en heeft een omvang van circa 184 bladzijden en is rijkelijk geïllustreerd.
Het is te koop op het kantoor van de begraafplaats.
Voor informatie kunt u bellen: 070-323.10.10.